

Þriðjudaginn 9. desember 1986.

Nr. 180/1985. **Hjartavernd og**

(Jón Steinar Gunnlaugsson hrl.)

Skógrækt ríkisins

(Gunnlaugur Claessen hrl.)

gegn

Haraldi Kr. Jóhannssyni

Birgi Jóhanni Jóhannssyni

Guðmundi Kr. Jóhannssyni

Heimi Br. Jóhannssyni

Hannesi Jóhannssyni

Sigríði H. Jóhannsdóttur

Sigríði B. Guðmundsdóttur og

Sigurði Guðmundssyni

(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

og

Þórunni Jónsdóttur

Helgu Áberg og

Ellen Snorrason

(Pétur Guðmundarson hrl.)

Skýring erfðaskrár.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Þ. Torfason, Guðmundur Jónsson, Guðrún Erlendsdóttir, Halldór Þorbjörnsson og Þór Vilhjálmsson.

Áfrýjandi Hjartavernd skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 1. ágúst 1985 og gerir eftirfarandi dómkröfur: „*Aðallega* að dæmt verði, að Hjartavernd beri kr. 6.782.500,00 úr dánarbúi Helgu Jónsdóttur, en fjárhæð þessi sé hluti eignarnámsbóta í búinu fyrir jörðina Ásgarð í Grímsnesi að fjárhæð kr. 14.896.500,00. *Til vara* að dæmt verði, að Hjartavernd beri ofangreint fé með þeim skilyrðum, að því verði varið til kaupa á landi ásamt bústað til afnota sem hvíldar- og hressingarstaður Hjartaverndar. Í báðum tilvikum er þess og krafist að dæmt verði, að Hjartavernd beri þeir

vextir og/eða verðbætur sem fallið hafa og falla á ofangreinda fjárhæð frá því er eignarnámsbæturnar voru greiddar dánarbúinu og fram til þess dags er féð verður afhent Hjartavernd.“

Pá er og krafist málskostnaðar óskipt úr hendi stefndu fyrir héraðsdómi og fyrir Hæstarétti eins og málið væri ekki gjafsóknarmál, en þessi áfrýjandi fékk gjafsókn fyrir Hæstarétti með leyfisbréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins 12. desember 1985.

Áfrýjandi Skógrækt ríkisins skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 8. ágúst 1985 og gerir eftirfarandi dómkröfur:

„*Aðalkrafa:* Að dæmt verði að greiða beri Skógrækt ríkisins kr. 8.114.000 úr dánarbúi Helgu Jónsdóttur, en fjárhæð þessi er hluti eignarnámsbóta í búinu fyrir jörðina Ásgarð í Grímsnesi.

1. *varakrafa:* Að dæmt verði að greiða beri Skógrækt ríkisins kr. 8.114.000 úr nefndu dánarbúi með því skilyrði að fénu verði varið til kaupa á landi til skógræktar.

2. *varakrafa:* Að dæmt verði að greiða beri Skógrækt ríkisins kr. 8.114.000 úr nefndu dánarbúi með því skilyrði að fénu verði varið til skógræktarstarfsemi í landi Ásgarðs í Grímsnesi. Í öllum tilvikum er þess jafnframt krafist að dæmt verði, að greiða beri Skógrækt ríkisins þá vexti og/eða verðbætur, sem fallið hafa og falla munu á ofan nefnda fjárhæð frá því eignarnámsbæturnar voru greiddar dánarbúinu, fram til þess dags, er féð verður afhent Skógrækt ríkisins.“

Pá krefst þessi áfrýjandi málskostnaðar fyrir héraðsdómi og fyrir Hæstarétti.

Dómkröfur stefndu Haralds Kr. Jóhannssonar, Birgis J. Jóhannssonar, Guðmundar Kr. Jóhannssonar, Heimis Br. Jóhannssonar, Hannesar Jóhannssonar, Sigríðar Jóhannsdóttur, Sigríðar B. Guðmundsdóttur og Sigurðar Guðmundssonar eru þær að hinn áfrýjaði úrskurður verði staðfestur og þeim dæmdur málskostnaður fyrir Hæstarétti.

Stefndu Þórunn Jónsdóttir, Helga Áberg og Ellen Snorrason krefjast staðfestingar hins áfrýjaða úrskurðar og málskostnaðar fyrir Hæstarétti úr hendi áfrýjenda.

Fyrir Hæstarétt hefur verið lagt vottorð skiptaforstjóra í dánarbúi Helgu Jónsdóttur þar sem fram kemur, að kaupverð Ásgarðs í Grímsnesi hafi verið lagt inn á svonefndan kaskóreikning við

Verslunarbanka Íslands hf. og að innistæða á reikningnum hinn 13. nóvember 1986 sé 26.002.725,11 krónur.

Fyrir Hæstarétti rökstuddu áfrýjendur kröfur sínar m.a. með því, að þeir hefðu orðið eigendur Ásgarðs þegar við andlát Helgu Jónsdóttur 3. júní 1978 og hafi þeir því í raun verið eignarnámsþolar, þegar Grímsneshreppur neytti eignarnámsheimildar sinnar og þeim borið eignarnámsbæturnar, án þess að nokkuð fleira kæmi til. Þessu var að vísu ekki gagnert haldið fram við eignarnámsmatið eða í máli þessu í héraði, en hvað sem því líður verður ekki talið, að þegar við andlát Helgu Jónsdóttur hafi stofnast fortakslaus eignarréttur áfrýjendum til handa á landi því úr Ásgarði, sem þeim var ánafnað í erfðaskrá Sigurliða Kristjánssonar og Helgu Jónsdóttur. Tilkall áfrýjenda til jarðarinnar var háð þeim skilyrðum sem sett voru í erfðaskránni, þ.e. að Hjartavernd starfrækti hvíldar- og hressingarheimili á jörðinni og Skógrækt ríkisins stundaði skógrækt á landi jarðarinnar. Þeim skilyrðum gátu áfrýjendur ekki fullnægt, þegar hreppsnefnd Grímsneshrepps neytti forkaupsréttar síns að jörðinni lögum samkvæmt, og varð eignarréttur áfrýjenda þar af leiðandi aldrei virkur.

Samkvæmt þessu og að öðru leyti með vísan til forsendna hins áfrýjaða úrskurðar ber að staðfesta hann um annað en málskostnað.

Eftir atvikum þykir rétt að málskostnaður falli niður bæði í héraði og fyrir Hæstarétti.

Gjafsóknarkostnaður Hjartaverndar greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun skipaðs talsmanns hennar, 250.000,00 krónur.

D ó m s o r ð:

Hinn áfrýjaði úrskurður skal vera óraskaður um annað en málskostnað.

Málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti fellur niður.

Allur gjafsóknarkostnaður áfrýjanda Hjartaverndar fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun skipaðs talsmanns hennar, Jóns Steinars Gunnlaugssonar hæstaréttarlögmans, 250.000,00 krónur.

Úrskurður skiptaréttar Reykjavíkur 15. maí 1985.

I.

Mál þetta var tekið til úrskurðar að loknum munnlegum málflutningi hinn 23. apríl 1985.

Sóknaraðilinn Skógrækt ríkisins, Reykjavík, gerir eftirfarandi dómkröfur:

Aðalkrafa: Að úrskurðað verði að Skógrækt ríkisins „beri arftökuréttur að kr. 8.114.000,00 úr dánarbúi Helgu Jónsdóttur og Sigurliða Kristjánssonar, en ofangreind fjárhæð er hluti eignarnámsbóta fyrir jörðina Ásgarð í Grímsnesi.“

1. *varakrafa:* Að úrskurðað verði að Skógrækt ríkisins „beri arftökuréttur að kr. 8.114.000 úr nefndu dánarbúi, er eignarnámsbætur fyrir Ásgarð koma til skipta, og verði afhending þessa fjár bundin þeirri kvöð að því verði varið til kaupa á landi til skógræktar.“

2. *varakrafa:* Að úrskurðað verði að Skógrækt ríkisins „beri arftökuréttur að kr. 8.114.000 úr nefndu dánarbúi, er eignarnámsbætur fyrir Ásgarð koma til skipta, og verði afhending þessa fjár bundin þeirri kvöð að því verði varið til skógræktarstarfsemi í landi Ásgarðs.“

3. *varakrafa:* Að úrskurðað verði að Skógrækt ríkisins „beri arftökuréttur að kr. 7.474.962 úr dánarbúinu, er eignarnámsbæturnar koma til skipta. Í þessari kröfu felst jafnframt að féð verði afhent kvaðalaust, en verði ekki á það fallist, verði féð afhent með þeim kvöðum og í þeirri röð sem greinir í 1. og 2. varakröfu hér á undan.“

Í öllum tilvikum krefst Skógrækt ríkisins þeirra vaxta sem fallið hafa á ofangreindar fjárhæðir „frá upphafi til greiðsludags“ og málskostnaðar úr hendi lögerfingjanna að óskiptu að mati réttarins.

Sóknaraðilinn Hjartavernd, landssamtök hjarta- og æðaverndarfélaga á Íslandi, Lágmúla 9, Reykjavík, gerir eftirfarandi dómkröfur:

Aðalkrafa: Að úrskurðað verði að greiða beri Hjartavernd kr. 6.782.500 úr dánarbúi Helgu Jónsdóttur, en sú fjárhæð sé hluti eignarnámsbóta fyrir jörðina Ásgarð í Grímsnesi.

Varakrafa: Að úrskurðað verði að Hjartavernd skuli fá greiddar kr. 6.782.500 úr dánarbúi Helgu Jónsdóttur til kaupa á landi ásamt bústað til afnota sem hvíldar- og hressingarstaður Hjartaverndar.

Í báðum tilvikum krefst Hjartavernd þeirra vaxta sem fallið hafi á ofangreinda fjárhæð „frá því eignarnámsbæturnar voru greiddar dánarbúinu og til greiðsludags“ og málskostnaðar úr hendi varnaraðilja að mati réttarins.

Varnaraðiljarnir Haraldur Kr. Jóhannsson, Hólmgarði 6, Reykjavík, Birgir Jóhann Jóhannsson, Ásenda 15, Reykjavík, Guðmundur Kr. Jóhannsson, Háagerði 2, Akureyri, Heimir Br. Jóhannsson, Digranesvegi

14, Kópavogi, Hannes Jóhannsson, Bollagötu 9, Reykjavík, Sigríður Jóhannsdóttir, Úthlíð 14, Reykjavík, Sigríður B. Guðmundsdóttir, Goðatúni 11, Garðakaupstað og Sigurður Guðmundsson, Langholtið 86, Reykjavík, gera þær dómkröfur að öllum kröfum sóknaraðilja verði hafnað og að ákveðið verði með úrskurði að andvirði jarðarinnar Ásgarðs í Grímsnesi ásamt vöxtum skuli falla sem arfur til lögerfingja Helgu Jónsdóttur að hálfu og til lögerfingja Sigurliða Kristjánssonar að hálfu, en þessi varnaraðiljar eru lögerfingjar Sigurliða Kristjánssonar. Þeir krefjast einnig málskostnaðar úr hendi sóknaraðilja, aðallega in solidum en til vara pro rata, samkvæmt ákvörðun réttarins.

Varnaraðiljarnir Þórunn Jónsdóttir, Egilsgötu 22, Reykjavík, Helga Áberg, Álftamýri 54, Reykjavík og Ellen Snorrason, Faxatúni 1, Garðakaupstað, gera þær dómkröfur að öllum kröfum sóknaraðiljanna verði hafnað og ákveðið verið með úrskurði að andvirði jarðarinnar Ásgarðs í Grímsnesi ásamt vöxtum skuli falla sem arfur til lögerfingja Helgu Jónsdóttur að hálfu og til lögerfingja Sigurliða Kristjánssonar að hálfu, en þessir varnaraðiljar eru lögerfingjar Helgu Jónsdóttur. Jafnframt krefjast þessir varnaraðiljar málskostnaðar úr hendi sóknaraðilja, aðallega in solidum en til vara pro rata, skv. ákvörðun skiptaréttarins.

Sáttaumleitanir dómara hafa ekki borið árangur.

II.

Hinn 3. júní 1978 lést Helga Jónsdóttir, Laugavegi 82, Reykjavík, en hún var ekkja eftir Sigurliða Kristjánsson sem síðast átti lögheimili að Laufásvegi 72 í Reykjavík og lést 8. nóvember 1972. Þau hjón létu ekki eftir sig niðja og var því ekki um skylduerfingja að ræða við fráfall hins langlífara þeirra.

Þau hjónin höfðu gert sameiginlega og gagnkvæma erfðaskrá hinn 31. ágúst 1971, sem lögð er fram á dskj. nr. 7, og er hún svohljóðandi:

ERFÐASKRÁ

Við undirrituð hjón, Helga Jónsdóttir og Sigurliði Kristjánsson, kaupmaður, bæði til heimilis á Laufásvegi 72, Reykjavík, gerum hér með eftirfarandi gagnkvæma og sameiginlega erfðaskrá, en hvorugt okkar á lífserfingja:

1.gr.

Hvort okkar, sem lifir hitt, skal erfa það, sem fyrr læzt, að öllum eignum þess, föstum og lausum, hverju nafni sem nefnast.

2.gr.

Fasteignin Laufásvegur 72, Reykjavík, skal við andlát þess okkar, er lengur lifir, renna til ríkissjóðs, ásamt öllu innbúi, þ.e. innanstokksmunum, listmunum, silfurborðbúnaði, postulíni, skrautmunum, málverkum á veggjum, listaverkabókum, auk tveggja „portræt“-mynda af föður og móður Sigurliða.

Er húseigninni ætlað að vera höfuðborgaraðsetur Forseta Íslands eða að öðrum kosti aðsetur erlendra gesta ríkisstjórnarinnar, svo sem þjóðhöfðingja.

3. gr.

Öll málverk okkar, önnur en þau, er getur í 1. gr. erfðaskrár þessarar, skuli renna til Listasafns Íslands.

4. gr.

Sá hluti úr landi eignarjarðar okkar, Ásgarðs, Grímsnesi, Árnessýslu, er liggur vestan núverandi þjóðvegur, frá Álftavatni upp að Ásgarðsá, að stærð um 80 hektarar, skal renna til Samtaka hjarta- og æðaverndarfélaga á Íslandi, Hjartaverndar og Reykjavíkurborgar, sem hér greinir:

A: Hjartavernd skal fá um 50 hektara, ásamt sumarbústað okkar hjóna, með öllu því, er honum fylgir og fylgja ber, þ.e. innbúi öllu og rafstöð. Land þetta liggur meðfram Álftavatni og Sogi og fær Hjartavernd veiðiréttindi öll fyrir sínu landi, þó þannig, að aðalveiðisvæðið, sem kölluð er Breiðan og svæðið þar niðrur, á skilyrðislaust að ganga til Hjartaverndar. Það er vilji okkar, að svæði það sem Hjartavernd fær samkvæmt framansögðu, verði í framtíðinni notað sem hvíldar- og hressingarstaður Hjartaverndar.

B: Hinn hlutinn, um 30 hektarar, sem liggur norðan við land það, sem við ætlum Hjartavernd og nær frá Ásgarðsá að norðan, skal renna til Reykjavíkurborgar. Er það vilji okkar, að á landi þessu rísi fyrst og fremst sumardvalarheimili fyrir drengi á aldrinum 6 - 14 ára, og sé unglingum þessum m.a. ætlað að hlúa að gróðri landsins, svo sem með trjárækt og hvers kyns annarri ræktun landsins. Veiðiréttur í Sogi og Ásgarðsá fylgir landi þessu. Öll framangreind spilda, bæði sú, sem Hjartavernd fær og enn fremur sú, er til Reykjavíkurborgar á að ganga, er úr ábúð. Frá því að við hjón eignuðumst jörðina Ásgarður, hefir það samkomulag ríkt milli okkar og ábúanda jarðarinnar, að ábúandinn hefir eigi nýttjar þessarar spildu.

Allt annað land jarðarinnar en það, sem greinir í lið A. og B. hér að framan, skal renna til Skógræktar ríkisins, ásamt þeim mannvirkjum og

framkvæmdum á jörðinni, sem okkar eign kunna að teljast samkvæmt úttekt. Gjöf þessi er gefin með þeirri kvöð, að á landi jarðarinnar fari fram skógrækt og ennfremur með þeirri kvöð, er af ábúð jarðarinnar kann að leiða, en skriflegir leigumálar eru engir og munnlegir samningar um ábúð eru aðeins til eins árs í senn, og leigutaki hefir aldrei greitt leigu, enda ekki verið krafinn um hana.

Skógrækt ríkisins fær öll veiðiréttindi fyrir sínu landi. Ef Hjartavernd og Reykjavíkurborg sjá sér eigi fært að veita viðtöku landinu í samræmi við framanskráðar kvaðir, skal landið renna til Skógræktar ríkisins.

5. gr.

Hlutur okkar í fasteignunum Laugavegur 101 og Hverfisgata 112, Reykjavík sem er $\frac{1}{3}$ hluti og er í óskiptri sameign, skal renna til lögerfingja okkar og skiptast að jöfnu milli lögerfingja, svo sem erfðalög bjóða, þ.e. til systkina og systkinabarna, þar sem systkini eru fallin frá.

6. gr.

Hlut okkar í fyrirtækinu Silli og Valdi, hér í borg, sem er helmingur, skal ráðstafað svo sem hér greinir:

Andvirði eignarhlutar okkar í fyrirtækinu skal varið til menningarmála á sviði leiklistar, málalistar, sönglistar og raunvísinda, sem með beinum fjárframlögum til leikhúsbygginga, óperuhúsbyggingar í Reykjavík, listasafnbygginga, styrkjum til efnalítilla stúdenta með góða námshæfileika, er einkum leggja stund á raunvísindanám, til stuðnings nýjungum í læknisfræði, sérstaklega á sviði heila- og hjartaskurðaðgerða, o.s.fr.

7. gr.

Persónulegir munir okkar hjóna, svo sem fatnaður, bækur allar, sbr. þó 1. gr., skartgripir og þess háttar, svo og allt það annað, sem ótalið er í erfðaskrá þessari og til verðmæta telst, skal renna til lögerfingja okkar hvors um sig og skiptast á milli hvors lögerfingjahóps að jöfnu, en innbyrðis í hvorum hópi, eftir því sem erfðalög mæla fyrir um.

8. gr.

Það, sem lengur lifir, má ekki ráðstafa eignum okkar þann veg, að brjóti í bág við erfðaskrá þess.

9. gr.

Leiði atvik til þess, að framkvæmd erfðaskrár þessarar eigi sér stað að einhverju leyti í lifanda lífi þess okkar, sem lengur lifir, sbr. þá einkum ráðstöfun samkvæmt 1. gr., skal sjá svo um, að það okkar, sem lengur

lífir, hafi lífeyrir (sic) nægan og allan aðbúnað, sem sé í samræmi við það, sem við höfum haft í lífanda lífi okkar beggja.

10. gr.

Til að annast það, að skipti á búi okkar fari fram svo, sem erfðaskrá þessi mælir fyrir um, og að vilji okkar, sem hér birtist, sé virtur í hvívetna, höfum við falið eftirgreindum lögmönnum framkvæmd erfðaskrár þessar: Guðm. Ingvi Sigurðsson hrl., Sveinn Snorrason hrl., báðir á Laufásvegi 12, Reykjavík og Jóhann Níelsson hdl., Austurstræti 17, Reykjavík. Ef einhver þessarra manna kynni að forfallast, skal hinum heimilt að kveðja til mann í staðinn. Þá er þessum umboðsmönnum okkar heimilt að kveðja sér til ráðuneytis, ef þeim sýnist við þurfa, sérfróða menn á sviði þeirra menningarmála, sem við viljum einkum hlú að með ákvæðunum í 6. gr. erfðaskrár þessarar.

11. gr.

Erfðaskrá þessa undirritum við í votta viðurvist, sem við höfum kvatt sérstaklega til að votta arfleiðslugerð okkar með arfleiðsluvottorði á erfðaskjal þetta, svo sem erfðalög mæla fyrir um.

12. gr.

Erfðaskrá þessi er gerð í tveim eintökum og eru bæði jafngild. Geymum við annað eintakið, en hitt geymir Guðm. Ingvi Sigurðsson hrl., Laufásvegi 12, Reykjavík. Eldri erfðaskrár okkar falla úr gildi með þessari erfðaskrá.

Reykjavík 31/8 1971

Helga Jónsdóttir (sign.) _____ S. Kristjánsson (sign.) _____
Helga Jónsdóttir Sigurliði Kristjánsson

Við undirritaðir, sem höfum verið kvaddir til að votta arfleiðsluskrána hér að framan samkvæmt beiðni Sigurliða Kristjánssonar, kaupmanns og eiginkonu hans, Helgu Jónsdóttur, bæði til heimilis á Laufásvegi 72, Reykjavík, vottum hér með að arfleifendur rituðu nöfn sín undir erfðaskrána í viðurvist okkar beggja. Er okkur kunnugt um, að gerningurinn er erfðaskrá. Þá vottum við, að arfleifendur rituðu nöfn sín undir erfðaskrána með fullu ráði og af frjálsum vilja.

Þetta erum við reiðubúnir til að staðfesta með eiði, ef krafizt verður.

Reykjavík, d.u.s.

Jón Guðjónsson (sign.) _____	Guðm. Ingvi Sigurðsson (sign.) _____
Jón Guðjónsson	Guðm. Ingvi Sigurðsson
verzlunarmaður,	hrl., Laufásvegi 12, Reykjavík.
Álfheimum 5, Reykjavík.	

Helga Jónsdóttir tók allan arf eftir Sigurliða Kristjánsson og er skipta-gerð dánarbús hans dagsett 3. júlí 1974.

Með bréfi dómsmálaráðherra dagsettu 16. ágúst 1978 voru Guðmundur Ingvi Sigurðsson hæstaréttarlögmaður, Sveinn Snorrason hæstaréttarlögmaður og Jóhann Nielsson þáverandi héraðsdómslögmaður, nú hæstaréttarlögmaður, löggiltir skiptaforstjórar án dómsvalds í dánarbúi Helgu Jónsdóttur.

Hinn 6. nóvember 1984 barst skiptaráðandanum í Reykjavík bréf frá skiptaforstjórunum. Segir þar m.a.:

„10. maí 1979 rituðu skiptaforstjórar hreppsnefnd Grímsneshrepps bréf þar sem Grímsneshreppi er boðinn forkaupsréttur að jörðinni Ásgarður í Grímsneshreppi á grundvelli ákvæða 26. gr. jarðalaga. Hreppsnefndin samþykkti að nýta sér forkaupsréttinn og óskaði eftir því við matsnefnd eignarnámsbóta að nefndin mæti jörðina eignanámsmati. Matsnefnd eignarnámsbóta kvað upp úrskurð sinn 17. nóvember 1980 og var matsniðurstaðan G.kr. 124.341.000,00. Skiptaforstjórarirnir vildu ekki una matsfjárhæðinni og stefndu málinu fyrir aukadómþing Árnassýslu sem kvað upp dóm í málinu hinn 12. október 1982. Í dóminum var verð jarðarinnar ákveðið N. kr. 12.861.500,00.

Hreppsnefnd Grímsneshrepps vildi ekki una þessum dómi og áfrýjaði honum með áfrýjunarstefnu dags. 17. nóvember 1982. Dómur í því máli var kveðinn upp 6. júlí 1984. Samkvæmt dómi Hæstaréttar skyldi kaupverðið vera kr. 15.136.500,00.

Grímsneshreppur hefur leyst til sín jörðina og innt af hendi kaupverðið að fullu. Hluti kaupverðsins kr. 240.000,00 var vegna svokallaðs Rósenbergsbústaðar.

Eins og sjá má af meðfylgjandi staðfestu endurriti úr fundargerðarbók voru allir gjafþegar sammála um að andvirði Rósenbergsbústaðarins, kr. 240.000,00, væri þeim óviðkomandi. Skiptaforstjórar voru sammála þessari niðurstöðu og hafa í samræmi við það úthlutað andvirði bústaðarins til lögerfingja í réttum erfðahlutföllum, sbr. meðfylgjandi skiptagerð. Eftirstöðvar kaupverðsins kr. 14. 896.500,00 hafa verið lagðar inn á „kaskó-reikning“ hjá Verslunarbanka Íslands.

Reykjavíkurborg hefur lýst því yfir að hún geri ekki kröfu til andvirðis jarðarinnar, sbr. yfirlýsingu Björns Friðfinnssonar á fundi hjá skiptaforstjórnunum 31. október 1984. Hjartavernd og Skógrækt ríkisins hafa hins vegar gert kröfur til þess að fá greitt andvirði þess hluta jarðarinnar og hlunninda sem féll í þeirra hlut samkvæmt erfðaskránni sbr. meðfylgjandi bréf.

Lögerfingjarnir Þórunn Jónsdóttir, Helga Áberg og Ellen Snorrason hafa með bréfi dags. 28. apríl 1984 gert kröfu til andvirðis jarðarinnar í réttum erfðahlutföllum. Aðrir lögerfingjar hafa jafnframt lýst því yfir við skiptaforstjórana að þeir gerðu kröfur til andvirðis jarðarinnar í réttum erfðahlutföllum.

Ljóst er af framansögðu að upp er kominn ágreiningur milli lögerfingja annars vegar og gjafþeganna Hjartaverndar og Skógræktar ríkisins hins vegar um það hverjum beri andvirði jarðarinnar Ásgarður í Grímsnesi. Þar sem skiptaforstjórana brestur vald til að skera úr þessum ágreiningi, er honum hér með vísað til yðar, hr. skiptaráðandi, til úrskurðar lögum samkvæmt.“

Málið var þingfest í skiptarétti Reykjavíkur 22. nóvember 1984.

Lögð hefur verið fram í málinu sameiginleg yfirlýsing sóknaraðilja málsins, þar sem segir m.a.:

„Aðilar eru sammála um að andvirði lands þess sem koma átti í hlut Hjartaverndar og Reykjavíkurborgar (nú Skógræktar ríkisins), samkvæmt 4. grein erfðaskrár Sigurliða Kristjánssonar og Helgu Jónsdóttur, skuli skiptast þannig að Hjartavernd fái 5/8 hluta og Skógrækt ríkisins 3/8 hluta. Landsvæði þetta var metið í einu lagi á kr. 7.100.000,00 sbr. héraðsdóm og dóm Hæstaréttar í Hæstaréttarmálinu nr. 220/1982.“

Sóknaraðilinn Skógrækt ríkisins hefur sundurliðað dómkröfur sínar undir rekstri málsins sem hér segir:

Aðalkrafa, 1. og 2. varakrafa:

1. Andvirði 3/8 hluta lands sunnan Ásgarðs-
ár en vestan Sogsvegar	Kr. 2.662.500,00
2. Andvirði lands sunnan Ásgarðsár en
austan Sogsvegar	“ 4.640.000,00
3. Andvirði annars lands jarðarinnar
Ásgarðs, þ.m.t. ræktunar, girðinga og jarð-
húsa, ásamt því er þessu fylgir og fylgja ber,
að frádregnu verðmæti mannvirkja, sem kaup-
réttur Grímsneshrepps gagnvart dánarbúi
Helgu Jónsdóttur náði ekki til	“ 311.500,00

4. Andvirði $\frac{1}{4}$ hluta veiðiréttinda, er Ásgarði fylgdu í Ásgarðsá, Álftavatni og Sogi	“	500.000,00
	Kr.	8.114.000,00

3. varakrafa:

Sömu kröfuliðir og í aðalkröfu, kr. 8.114.000,00 að fráðregnu matsverði fyrir sömu landsgæði samkvæmt mati matsnefndar eignarnámsbóta, kr. 639.038,00, en mismunur þessara fjárhæða er kr. 7.474.962,00 sem er fjárhæð þessarar varakröfu.

Sóknaraðilinn Hjartavernd hefur sundurliðað dómkröfur sínar, sem hér segir:

1. Andvirði $\frac{5}{8}$ hluta lands sunnan Ásgarðs-ár en vestan Sogsvegur	Kr.	4.437.500,00
2. Andvirði sumarbústaðar Sigurliða Kristjánssonar og Helgu Jónsdóttur ásamt fylgifé	“	845.000,00
3. Andvirði $\frac{3}{4}$ hluta veiðiréttinda, er Ásgarði fylgdu í Ásgarðsá, Álftavatni og Sogi	“	1.500.000,00
	Kr.	6.782.500,00

III.

Af hálfu sóknaraðiljans Skógræktar ríkisins eru dómkröfur á því reistar að gjafþegarnir, Skógrækt ríkisins og Hjartavernd, eigi að njóta gjafar arfleiddenda þótt í öðru formi sé en arfleiddendur höfðu fyrirhugað. Sé sú niðurstaða eftir öllum atvikum í samræmi við sennilegan vilja arfleiddenda, ef þeim hefði verið ljóst að Grímsneshreppur kynni að leysa til sín jörðina á grundvelli ákvæða jarðalaga um kauprétt sveitarfélaga að jarðeignum. Arfleiddendum hafi ekki verið ljós þessi möguleiki og því ekki getið þess í erfðaskrá sinni hvernig við skyldi bregðast ef hreppurinn leysti til sín jörðina. Beri því að túlka þá grein erfðaskrárinnar, sem hér um ræðir, við þessar aðstæður á þá lund að gjafþegarnir skuli njóta gjafarinnar, þ.e. andvirðis jarðarinnar, í þágu þeirra málefna sem þeir starfa að.

Sóknaraðilinn Skógrækt ríkisins bendir á ákvæði í B-lið 4. gr. erfðaskrárinnar, þar sem m.a. segir: „Gjöf þessi er gefin með þeirri kvöð, að á landi jarðarinnar fari fram skógrækt og ennfremur með þeirri kvöð, er af ábúð jarðarinnar kann að leiða.“ Af þessu ákvæði erfðaskrárinnar hafi frá upphafi verið ljóst, að skógrækt hafi ekki getað farið fram nema á takmörkuðum hluta þess lands sem Skógrækt ríkisins hafi verið ætlað til eignar.

Sóknaraðilinn Skógrækt ríkisins heldur því fram að ljóst sé, þegar erfðaskráin á dskj. nr. 7 er lesin í heild, að eignum arfleiddenda skyldi varið til

margs konar framfara- og menningarmála að langstærstum hluta. Í þessu sambandi er einkum bent á 6. gr. erfðaskrárinnar, en 2. 3. og 4. gr. hennar einnig taldar bera þessu glöggvitni. Framgangur þessara málefna hafi sýnilega verið efst í huga erfleiðendanna, en hagr Lögerfingjanna mun fjarlægari, enda sé eignum að mestu ráðstafað til annarra en Lögerfingja. Af þessu sé nærlægt að álykta hvernig telja megi líklegt að erfleiðendur hefðu ráðstafað andvirði jarðarinnar ef sú óvænta aðstaða, sem hér hefur komið upp, hefði komið þeim til hugar. Verði hér að leggja til grundvallar þann vilja erfleiðendanna að vinna að framgangi „þeirra góðu málefna, sem hér er um að ræða“, eins og segir í greinargerð þessa sóknaraðilja á dskj. nr. 12. Þar sem ekki sé hægt að uppfylla vilja erfleiðendanna eftir efni erfðaskrárinnar beri að uppfylla hann í breyttri mynd og verði næst komist vilja erfleiðendanna með því að úrskurða gjafþegunum arftökurétt að andvirði jarðarinnar.

Af hálfu sóknaraðiljans Skógræktar ríkisins er því einnig haldið fram að við úrlausn málsins beri að hafa í huga að það hafi fyrst og fremst verið fyrir einarða afstöðu gjafþeganna að ákveðið var að vísa til dómstólanna úrskurði matsnefndar eignarnámsbóta um verð fyrir jörðina. Árangur af því hafi orðið sá, að verðið hækkaði úr rúmlega 1.000.000,00 króna í tæpar 15.000.000,00. Afstaða skiptaforstjóranna virðist hafa verið sú að gjafþegarnir nytu, er um þetta var fjallað, að þessu leyti frekar réttarstöðu erfingja í búinu en gjafþega. Með því með góðum rétti segja að þau verðmæti, sem um er deilt í máli þessu, hafi „orðið til“ fyrir tilverknað gjafþeganna.

Eðlilegt sé að þeir njóti verðmætanna sem eitthvað hafi lagt á sig til varnar þeim, heldur en aðrir. Lögerfingjarnir hafi ekki að eigin frumkvæði gert kröfu um að málinu yrði vísað til dómstóla og krafa þeirra í andvirði jarðarinnar hafi ekki verið sett fram fyrr en mörgum árum eftir að það var gert.

Þá byggir sóknaraðillinn Skógrækt ríkisins á því að við úrlausn um, hvert andvirði jarðarinnar eigi að ganga, beri að líta svo á að Skógrækt ríkisins og Hjartavernd njóti réttarstöðu erfingja en ekki gjafþega við skipti á dánarbúinu. Engu að síður séu þessir aðiljar kallaðir gjafþegar í greinargerð Skógræktar ríkisins á dskj. nr. 12 til aðgreiningar frá Lögerfingjum.

Aðalkrafa Skógræktar ríkisins er á því reist að stofnunin eigi rétt til að fá þar tilgreinda fjárhæð til frjálsrar ráðstöfunar, þ.e. til hinna hagkvæmustu og brýnustu verkefna á sviði skógræktar að mati Skógræktarinnar sjálfar.

Fyrsta varakrafa Skógræktar ríkisins er skýrð þannig að stofnuninni beri hin tilgreinda fjárhæð til að kaupa land til skógræktar ef rétturinn telur erfleiðsluviljanum best fullnægt með þeim hætti.

Að því er varðar aðra varakröfu Skógræktar ríkisins er á því byggt að stofnuninni beri hin tilgreinda fjárhæð með þeirri kvöð að henni verði varið til skógræktar í landi Ásgarðs. Hefur í þessu sambandi verið lagt fram bréf oddvita Grímsneshrepps dags. 23. mars 1985, dskj. nr. 34 en meginmál þess er svohljóðandi:

„Á fundi hreppsnefndar Grímsneshrepps, sem haldinn var að Borg laugardaginn 23. mars 1985, var eftirfarandi bókun gerð:

Stefnuyfirlýsing í Ásgarðsmáli, erindi frá Gunnlaugi Claessen ríkislögmanni, svar hreppsnefndar við málaleitan bréfitara um nýtingu lands í Ásgarði.

Jörðin Ásgarður er að hluta til vel fallin til skógræktar. Þau hjónin Helga Jónsdóttir og Sigurliði Kristjánsson, fyrrverandi eigendur, höfðu girt af 130 hektara lands og hafið þar skógrækt. Það er stefna hreppsnefndar Grímsneshrepps að halda við þessari girðingu og friða og bæta þetta land eftir því sem kostur er og tengja það á þann hátt minningu fyrrnefndra hjóna.

Samkvæmt þessu lýsir hreppsnefnd Grímsneshrepps því yfir að hún er tilbúin að semja við Skógrækt ríkisins um leigu eða afnot af landi í Ásgarði eins og hvern annan aðila.“

Þriðja varakrafa sóknaraðiljans Skógræktar ríkisins er skýrð þannig, að krafist sé hlutdeildar í andvirði jarðarinnar að frádreginni samsvarandi hlutdeild í matsverði matsnefndar eignarnámsbóta um verð jarðarinnar.

Við munnlegan málflutning lýsti lögmaður Skógræktar ríkisins yfir því að verði kröfur hennar teknar til greina muni því fé, sem stofnunin fær, haldið sérgreindu frá öðru framkvæmdafé stofnunarinnar og þær framkvæmdir, sem fyrir það verða unnar, tengdar minningu arfleiddendanna á viðhættandi hátt.

IV.

Af hálfu sóknaraðiljans Hjartaverndar eru dómkröfur á því reistar að þar sem ekki sé unnt að framkvæmda 4. grein hinnar sameiginlegu og gagnkvæmu erfðaskrár eftir beinum fyrirmælum hennar og ekki sé við bein lagaákvæði að styðjast verði við úrlausn málsins að setja sig í spor arfleiddenda og framkvæma erfðaskrána á þann hátt sem líklegt sé að arfleiddendur hefðu viljað hefðu þeir séð fyrir hinar breyttu aðstæður. Þannig beri að ná fram tilgangi ákvæðis erfðaskrárinnar, þótt í öðru formi sé en þau fyrirmæli hennar, sem ekki sé hægt að uppfylla.

Sóknaraðilinn Hjartavernd bendir á að arfleiddendur hafi verið tengdir Hjartavernd sterkum böndum. Annar þeirra, Sigurliði, hafi verið einn helsti hvatamaður að stofnun samtakanna og átt sæti í stjórn þeirra, er hann lést. Málefni Hjartaverndar hafi verið eitt helsta áhugamál Sigurliða síðustu æviár hans og því afar ólíklegt að hann hefði ekki ánafnað samtökunum

einhverjum hluta eigna sinna þótt hann hefði vitað að þau gætu ekki eignast jörðina Ásgarð. Af erfðaskránni sé ljóst að arfleiðendum hafi verið efst í huga að Hjartavernd eignaðist hvíldar- og hressingarheimili og að tryggja tekjur til rekstrar þess með því að ætla Hjartavernd verðmætustu veiðiréttindi er jörðinni fylgja. Þannig verði að ætla að megintilgangur þeirra hafi verið að Hjartavernd eignaðist hvíldar- og hressingarheimili, en staðsetning þess hafi hins vegar ekki verið aðalatriði.

Sóknaraðilinn Hjartavernd heldur því einnig fram að sá hlutur, sem arfleiðendur hafi ætlað lögerfingjum í erfðaskránni á dskj. nr. 7, sé mjög óverulegur miðað við stærð búins. Í erfðaskránni sé næstum öllum hinum miklu eignum hjónanna ráðstafað til líknar- og menningarmála. Verði því að telja afar ólíklegt að arfleiðendur hefðu ákveðið að andvirði jarðarinnar skyldi renna til lögerfingja, ef þeim hefði verið ljóst að Grímsneshreppur ætti og mundi neyta kaupréttar að jörðinni. Sé enginn vafi á því að það sé í samræmi við vilja arfleiðenda að andvirði jarðarinnar renni til Hjartaverndar og Skógræktar ríkisins en ekki til lögerfingja.

Sóknaraðilinn Hjartavernd bendir á að samtökin hafi lýst yfir því að ætlunin sé að ráðstafa andvirði jarðarhlutans í anda erfðaskrárinnar, og er í því sambandi vísað til yfirlýsingar þar að lútandi, sem lögð er fram í málinu á dskj. nr. 4. Séu því engin vandkvæði á því að ná fram vilja arfleiðenda í breyttu formi með því að fallast á aðalkröfu Hjartaverndar í málinu um andvirði þess hluta jarðarinnar ásamt sumarbústað og veiðirétti sem koma átti í hlut Hjartaverndar samkvæmt erfðaskránni, án skilyrða. Þyki ekki fært að greiða Hjartavernd andvirði erfðahlutans án skilyrða megi framkvæma vilja arfleiðendanna í breyttu formi með því að setja það skilyrði að fénu verði varið til kaupa á landi og bústað til afnota sem hvíldar- og hressingarstað Hjartaverndar.

V.

Af hálfu þeirra varnaraðilja, sem eru lögerfingjar Sigurliða Kristjánssonar, er því haldið fram að þar sem ómögulegt hafi reynst að uppfylla erfðaskrárákvæðið um jörðina Ásgarð in natura beri að skipta andvirði jarðarinnar og þess er henni fylgdi milli lögerfingja arfleiðendanna. Verði ekki af neinum málsgögnum ráðið að það hafi verið vilji arfleiðenda að sóknaraðiljar gætu eða mættu annars vegar nýta erfðahluta sinn á annan veg en ákveðið er í erfðaskránni, eða hins vegar selja hann eða koma í verð á annan hátt en þar er ákveðið og/eða reka annars staðar sams konar starfsemi fyrir endurgjaldið. Þetta komi glöggst í ljós í niðurlagi 4. gr. erfðaskrárinnar á dskj. nr. 7, þar sem sérstaklega sé tekið fram að landið skuli renna til Skógræktar ríkisins ef Hjartavernd og Reykjavíkurborg sjái sér

ekki fært að veita landinu viðtöku með þeim kvöðum sem erfðaskráin bindur gjafþegum.

Þessir lögerfingjar halda því fram að vilji arfleiddenda komi glögg fram í erfðaskránni og hafi verið sá að reisa sér bautastein með þeim sérstaka hætti á þessum tiltekna stað sem erfðaskráin greinir. Þetta hafi ekki verið nein tilviljun. Arfleiddendur hafi eignast jörðina 26. maí 1935 og hún verið þeim báðum mjög kær, einkum Sigurliða. Ekkert í erfðaskránni eða öðrum gögnum málsins bendi í þá átt að það hafi verið vilji arfleiddenda að láta kvaðalaus verðmæti renna til sóknaraðiljanna. Þar sem ómögulegt sé að uppfylla ákvæði 4. gr. erfðaskrárinnar, beri að úrskurða að hin umdeildu verðmæti skuli renna til lögerfingjanna.

Sömu varnaraðiljar benda á, að í 10. gr. erfðaskrárinnar á dskj. nr. 7 sé sérstaklega hnykk á því að í hvívetna skuli virtur vilji arfleiddendanna eins og hann birtist í erfðaskránni. Samkvæmt 4. gr. erfðaskrárinnar verði að telja það forsendu fyrir arftöku Skógræktar ríkisins að stofnunin eignaðist hluta jarðarinnar Ásgarðs, þannig að þar gæti átt sér stað skógrækt á vegum stofnunarinnar á eignarlandi hennar. Því sé það ekki nægjanlegt til að ná fram vilja arfleiddendanna að núverandi eigandi eða síðari eigendur jarðarinnar heimili Skógrækt ríkisins afnot hluta jarðarinnar til skógræktar til að réttlæta að andvirði þeirra eigna, sem ánafnaðar voru þessari stofnun, renni til hennar, jafnvel þó að það yrði bundið þeirri kvöð að fénu yrði varið til skógræktar í landi Ásgarðs. Hafi arfleiddendur alls ekki ætlast til þess að hinar ánöfnuðu eignir yrðu seldar og andvirðið látið renna til gjafþeganna.

Þessir varnaraðiljar vísa á bug þeirri málsástæðu sóknaraðiljans, Skógræktar ríkisins, að gjafþegarnir séu betur að andvirðinu komnir en lögerfingjarnir vegna þess að gjafþegarnir hafi átt allt frumkvæði að því að bera verðákvörðun matsnefndar eignarnámsbóta undir dómstóla. Telja þeir skiptaforstjóra dánarbúsins hafa haft allan veg og vanda af þeim dómsmálum. Með þessum hætti hafi skiptaforstjórnir reynt til þrautar að ná fram vilja arfleiddendanna eins og hann birtist í erfðaskránni. Málarekstur þessi hafi verið rekinn alfarið á kostnað dánarbúsins og hafi sóknaraðiljar þessa máls ekki borið þar neinn kostnað.

Þessir varnaraðiljar vísa til sömu málsástæðna og hér voru raktar gagnvart kröfum sóknaraðiljans Hjartaverndar. Auk þess halda þeir því fram að á fundi með skiptaforstjórn búsins 15. ágúst 1979 hafi lögmaður Grímsneshrepps tilkynnt að hreppsnefnd hafi á fundi hinn 7. ágúst 1979 samþykkt að Hjartavernd héldi „sínu landi“ og að einhverju leyti veiðirétti. Liggi því fyrir að mögulegt hafi verið að hrinda vilja arfleiddenda í framkvæmd hvað Hjartavernd varðaði. Hjartavernd hafi að því er virðist brost-
ið vilja til að taka við arfinum með þeim kvöðum sem hann var bundinn.

Þessi afstaða sé í raun nægileg ein sér til að hafna kröfum sóknaraðiljans Hjartaverndar í máli þessu.

Þessir varnaraðiljar mótmæla sérstaklega þeirri málsástæðu sóknaraðiljans Hjartaverndar að megintilgangur arfleiddenda með hinu umdeilda erfðaskrárákvæði hafi verið sá að tryggja að Hjartavernd eignaðist hvíldar- og hressingarheimili. Halda þeir því fram að ekki verði annað ráðið af erfðaskránni né heldur nokkrum öðrum gögnum máls þessa, en að vilji arfleiddenda hafi verið sá að reisa sér bautastein í landi jarðarinnar Ásgarðs. Sé það alls ekki í samræmi við þann vilja arfleiddendanna, sem birtist í erfðaskránni, að Hjartavernd eignist hvíldar- og hressingarheimili annars staðar á landinu eða andvirði ánafnaðra eigna.

Einnig mótmæla þessir varnaraðiljar þeirri staðhæfingu sóknaraðilans Hjartaverndar að arfleiddendur hafi ekki borið hag lögerfingja fyrir brjósti. Kveða þeir samband lögerfingjanna við arfleiddendur ætíð hafa verið náði og að góð vinátta hafi verið með þeim öllum.

Þessir varnaraðiljar mótmæla sérstaklega yfirlýsingunni á dskj. 22 um innbyrðis skiptingu andvirðis jarðarinnar milli sóknaraðiljanna. Telja þeir sóknaraðiljana breyta heimild til slíkrar ráðstöfunar.

VI.

Af hálfu þeirra varnaraðilja, sem eru lögerfingjar Helgu Jónsdóttur, er því haldið fram að þar sem ekki hafi reynst unnt að framkvæma vilja arfleiddenda eins og hann birtist í erfðaskránni eigi hið umdeilda andvirði jarðarinnar Ásgarðs að falla til lögerfingja arfleiddenda samkvæmt erfðareglum. Benda þeir á eftirfarandi atriði þessu til stuðnings:

Í erfðaskránni sé á einum stað gert ráð fyrir þeim möguleika að gjafþegarnir Reykjavíkurborg og Hjartavernd sjái sér ekki fært að veita viðtöku landinu í samræmi við álagðar kvaðir í erfðaskrá. Arflátar geri þá grein fyrir vilja sínum í slíku tilviki. Þeim hafi og örugglega verið ljóst að einnig gæti til þess komið að forkaupsréttur ábúanda eða sveitarstjórnar gæti haft í för með sér að ekki yrði unnt að framkvæma erfðaskrána. Samt sé ekkert ákvæði hvernig þá eigi að bregðast við, enda hafi það verið vilji arfláta í því tilviki að lögerfingjar tækju arfinn.

Í 4. gr. erfðaskrár in fine sé gert ráð fyrir að kvaðir geti verið svo þungbærar að það leiði til þess að tveir af gjafþegunum sjái sér ekki fært að veita gjöfunum viðtöku. Af þessu ákvæði sé ljóst að arflátar gerðu sér fulla grein fyrir að um strangar og þungbærar kvaðir var að ræða og ekki gat komið til mála að gjafþegar fengju gjafirnar eða arfinn nema taka á sig kvaðirnar.

Í upphafi 10. gr. velji arfleiddendur 3 valinkunna lögmenn til að vera skiptaforstjórar í dánarbuinu og feli þeim að annast að vilji arfláta sé virtur

í hvívetna. Ekki sé ætlunin að viljinn sé virtur í meginatriðum, heldur verði það lesið úr erfðaskránni að henni skuli fylgja út í ystu æsar með kvöðum og öllu tilheyrandi.

Sóknaraðiljar hafi sönnunarbyrðina fyrir því að það hafi eða hefði verið vilji arfláta að gjafþegar fengju peninga með eða án kvaða í stað lands með kvöðum. Hafi þeir ekki bent á neinn stuðning fyrir slíkri lausn í erfðaskrá eða öðrum gögnum.

Sóknaraðiljar hafi reynt að færa að því rök að huglæg afstaða Sigurliða Kristjánssonar til málefna Hjartaverndar og Skógræktar ríkisins hafi verið slík að hann hljóti að hafa viljað að þessir aðilar nytu að einhverju framlaga frá sér jafnvel þótt ekki tækist að framkvæma vilja þann sem birtist í erfðaskrá arfláta með afhendingu á landi, veiðiréttindum og fleiru með þeim kvöðum sem þeim gjöfum fylgja. Sóknaraðiljum hafi ekki tekist sönnun um þetta atriði, en tilraunir þeirra hafi einungis beinst að því að reyna að sýna fram á hver líklegur vilji Sigurliða hafi verið. Jafnvel þótt það hefði tekist nægi það sóknaraðiljum ekki, þar sem um erfðaskrá tveggja aðilja sé að ræða og sýna verði fram á að vilji Helgu Jónsdóttur hafi verið sá sem sóknaraðiljar halda fram að hafi verið vilji Sigurliða. Þetta hafi sóknaraðiljar ekki einu sinni reynt, og því er haldið fram að ekkert bendi til að það hafi verið vilji Helgu Jónsdóttur að sóknaraðiljar fengju fé í stað jarðarhluta ef ekki tækist að afhenda jarðarhlutana.

Þegar erfðaskráin var gerð hafi verið ákvæði í lögum um kauprétt að jörðum nr. 40/1948 um forkaupsrétt ábúanda og sveitarstjórnar í gildi. Sóknaraðiljar hafi haldið fram að forsendur hafi brostið, þ.e. að forsendur hafi breyst eftir að erfðaskráin var gerð. Þessu sé alfarið mótmælt. Sveitarstjórnir hafi átt forkaupsrétt að jörðum bæði þegar erfðaskráin var gerð og eins þegar skipti fóru fram og hafi ekkert breyst að því leyti. Af þessu leiði að ekki sé um brostnar forsendur að ræða. Einungis komi til álita að kanna hvort um rangar forsendur sé að ræða í þeirri merkingu að arflátar hafi staðið í þeirri óbilandi trú að ekkert gæti komið í veg fyrir að unnt yrði að framkvæma vilja þeirra um jörðina í samræmi við fyrirmæli í erfðaskránni. Arflátar hafi vitað að verið gæti að það tækist ekki og þar sem þeir hafi ekki sett neinn varnagla við því eða annan valkost, þá sé augljóst að þeir hafi ætlast til að lögerfingjar fengju andvirði gjafanna.

Einnig er vísað til ákvæðis 38. gr. erfðalaga nr. 8/1962 og því haldið fram, að umrætt erfðaskrárákvæði sé ógilt ef talið verði að arfleiddendur hafi gert umrætt erfðaskrárákvæði í þeirri trú að þeir gætu örugglega ráðstafað jörðinni á þann hátt sem lýst er í erfðaskránni.

Þá er því haldið fram að svonefnd viljakenning, sem sóknaraðiljar byggja kröfur sínar á, verði ekki notuð til stuðnings kröfum þeirra í málinu. Viljakenning þessi sé orðuð í 2. mgr. 37. gr. erfðalaga og eigi því aðeins við

að erfðaskrárákvæði sé annars efnis en til hafi verið ætlast. Sé það og skilyrði að villan stafi annaðhvort af misritun eða af öðrum mistökum. Séu þessi skilyrði uppfyllt skuli framkvæma ákvæðið í samræmi við það sem raunverulega hafi vakað fyrir arfleiddanda enda reynst unnt að staðreyna arfleiddsluviljann. Skilyrði þessa ákvæðis séu ekki fyrir hendi í þessu máli, þar sem ekkert bendi til að um misritun eða önnur mistök hafi verið að ræða sem gert hafi erfðaskrárákvæðið annars efnis en til var ætlast.

Ákvæði erfðaskrárinnar um ráðstöfun jarðarinnar Ásgarðs til nafngreindra gjafþega með ákveðnum kvöðum séu auðskilin og auðframkvæmanleg. Það séu augljós skilyrði af hálfu arfleiddanda að unnt verði að afhenda jarðarhlutana á þann hátt sem erfðaskráin lýsir og að gjafþegar séu reiðubúnir að undirgangast kvaðirnar. Hið fyrra þessara skilyrða sé ekki uppfyllt, þar sem sveitarfélag hafi nýtt kaupréttar að jörðinni í samræmi við landslög „eins og þau voru þegar erfðaskráin var gerð og eins og þau voru þegar skipti fóru fram á grundvelli erfðaskrárinnar“ eins og segir í greinargerð varnaraðiljanna.

Hjartavernd hafi hvað eftir annað átt þess kost að semja við hreppsfélagið um þann hluta landsins sem Hjartavernd var ætlað í erfðaskránni og veidiréttindi. Hjartavernd hafi ekkert gert til að unnt væri að framkvæma vilja arfláta með slíkum samningum, þrátt fyrir hvatningu skiptaforstjóra í þá átt og mikla aðstoð. Í þessu birtist sú huglæga afstaða gjafþegans að reyna að koma í veg fyrir að unnt yrði að framkvæma viljann í erfðaskránni í þeirri von að gjafþeginn gæti gert kröfu til peningafjárhæðar í staðinn án nokkurra kvaða. Þessi huglæga afstaða ein út af fyrir sig nægi til þess að hafna beri kröfum sóknaraðiljans Hjartaverndar í málinu.

Skiptaforstjórar hafi lagt mikla vinnu í að reyna að fá hreppsnefndina ofan af því að neyta forkaupsréttar að Ásgarði lögum samkvæmt svo að unnt yrði að tryggja að vilji arflátanna næði fram að ganga í samræmi við fyrirmælin í erfðaskránni. Þeir hafi kallað fulltrúa gjafþeganna oft til fundar út af því og komið á fundum á milli gjafþeganna og hreppsnefndar. Þegar niðurstöður í eignarnámsmati urðu hreppsfélaginu hagstæðar en búinu óhagstæðar hafi skiptaforstjórar ákveðið að freista þess að ná betri árangri með málarekstri fyrir hinum almennu dómstólum og tekist það bærilega svo sem fram komi í dómi Hæstaréttar á dómskjali nr. 6. Gjafþegarnir, sóknaraðiljar máls þessa, hafi ekki borið neinn kostnað af þessu en fylgst með. Vegna þess á hvern hátt skiptaforstjórar tölkuðu skyldur sínar, þ.e. þær skyldur að freista þess að ná fram vilja arflátanna eins og hann birtist í erfðaskránni, hafi ekki verið haft svo ítarlegt samráð við lögferingjana um þetta efni, en þeim þó alltaf verið kynnt hvað var að gerast og hvernig skiptaforstjórar héldu á málinu, enda komi það fram í framlögðum fundargerðum skiptaforstjóranna.

Augljóst sé að arflátinn Sigurliði Kristjánsson unni mjög jörðinni Ásgarði og hafi oft dvalist þar sjálfur. Jafn augljóst sé af erfðaskrárákvæðinu um jörðina og reyndar öðrum erfðaskrárákvæðum að Sigurliði hafi viljað reisa sér þar minnisvarða og m.a. tengja nafn sitt hjartavernd og skógrækt. Þetta hafi hann ætlað að gera með þeim tiltekna hætti sem lýst er í erfðaskránni að því er skógrækt, hjartavernd og unglingaheimili varðaði. Um önnur áhugamál sín hafi arflátar haft þann hátt á að þeir fólu skiptaforstjórunum að selja eignir og láta andvirði þeirra renna til styrktar tilteknum málefnum. Af þessu sé ljóst að arflátar hafi sérstaklega leitt hugann að þeim möguleika að láta selja aðrar eignir, t.d. jörðina Ásgarð, og ráðstafa andvirði slíkra eigna. Jafn augljóst sé að niðurstaða arflátanna hafi orðið sú að fara ekki þá leið að því er varðar þessa þrjá málaflokka, hjartavernd, skógrækt og unglingaheimili, heldur nota jörðina sjálfa í því skyni en ekki andvirði hennar. Af þessu leiði að vilji arfláta verði á engan hátt framkvæmdur með því að afhenda gjafþegum peninga annaðhvort kvaðalaust eða í því skyni að rækta skóg einhvers staðar á Íslandi eða í því skyni að koma einhvers konar hvíldarheimili á fót einhvers staðar á landinu. Líf Sigurliða hafi verið svo tengt þessari jörð síðustu áratugina að hann hafi viljað að jörðin tengdist greindum áhugamálum sínum en ekki jafnvirði jarðarinnar í peningum. Þá er því og haldið fram að vilja arfláta verði ekki fram náð með samningum við núverandi eða væntanlega jarðeigendur um aðstöðu fyrir Skógrækt ríkisins til skógræktar í landinu.

Því er mótmælt að arflátar hafi ekki haft hag lögerfingja sinna í huga. Mikil og tíð samskipti hafi verið á milli þessara lögerfingja og arflátanna. Varnaraðilinn Þórunn og systir hennar Helga hafi haft óvenju nán samskipti alla ævi og daglega samband sín á milli þegar báðar voru í Reykjavík. Varnaraðilinn Ellen Snorrason og fjölskylda hennar hafi búið langtímum saman í sama húsi og arflátarnir í Reykjavík. Ellen og fjölskylda hennar hafi oft dvalist í sumarbústaðnum í Ásgarði og samskipti þessara fjölskyldna verið ör og tíð. Sama gildi um varnaraðilann Helgu. Í erfðaskránni sé á því byggt að tilteknar eignaheildir renni til tiltekinna mála, en að öðru leyti renni eignir til lögerfingjanna. Ef það hefði verið vilji arflátanna að koma í veg fyrir að eignir rynnu til lögerfingjanna, þá hefði verið eðlilegt að setja um það ákvæði í erfðaskránni, t.d. í því tilviki að gjafþegar væru ekki viðbúnir að veita gjöfum viðtöku með þeim kvöðum sem þeim fylgdu. Augljóst sé því að af erfðaskránni verði ráðið, að það hafi ekki verið í huga arflátanna að draga sem mest úr arfi til lögerfingjanna. Arfur til lögerfingjanna sé því verulegur bæði í fasteignum og lausafé.

Algerlega er hafnað því sjónarmiði sóknaraðilja að verðmætin hafi orðið til fyrir tilverknad þeirra eins og haldið sé fram í greinargerð Skógræktar ríkisins.

Lögerfingjanna sé oftlega getið á þeim tíma sem framangreind mál voru rekin og áður en til málareksturs kom. Samskipti lögerfingjanna við skiptaforstjórana hafi átt sér stað bæði á fundum og utan funda, en e.t.v. verið meiri utan funda. Hins vegar hafi samskipti skiptaforstjóra við fulltrúa gjafþeganna oftast farið fram á formlegum fundum og sé það í samræmi við skyldur skiptaforstjóranna að gæta til hins ýtrasta hagsmuna gjafþeganna í framkvæmd erfðaskrárinnar.

Mótmælt er þeirri staðhæfingu sóknaraðiljans Hjartaverndar að arfleiddur hafi báðir verið nátengdir Hjartavernd. Ennfremur því að arfleiddur hafi borið hag samtakanna mjög fyrir brjósti. Sigurliði hafi verið meðal frumkvöðla að stofnun Hjartaverndar og ótrauður baráttumaður fyrir hugsjónum samtakanna fyrstu árin, en það hafi ekki á sama hátt verið áhugamál Helgu Jónsdóttur. Verði þessari málsástæðu því aðeins beitt að sýnt sé fram á að nán tengsl hafi verið á milli Hjartaverndar og beggja arflátanna á þann hátt að leiði til þess að telja verði með vissu að vilji arfláta hafi verið sá að peningar rynnu til Hjartaverndar í stað jarðarhluta með kvöðum um rekstur hælís. Sama gildi um skógrækt.

Því er mótmælt sérstaklega að ráðstöfun sóknaraðilja á andvirði jarðarinnar í anda erfðaskrárinnar, t.d. með skógrækt einhvers staðar annars staðar og hvíldar- og hressingarhæli einhvers staðar annars staðar, geti komið í stað vilja arfleiddanna eins og hann birtist skýrlega í tengslum við jörðina Ásgarð.

Loks er því sjónarmiði sóknaraðilja mótmælt að þeir geti gert kröfu til hlutdeildar Reykjavíkurborgar í andvirði jarðar og veiðiréttinda, svo og því, að þeir geti skipt með sér andvirðinu á þann hátt sem þeim sýnist.

VII.

Hér fyrir dómi hafa framkvæmdastjóri Hjartaverndar, Stefán Júlíusson og sóknaraðiljarnir Birgir Jóhann Jóhannsson, Sigurður Guðmundsson og Ellen Snorrason gefið aðiljaskýrslur. Einnig hafa verið leiddir sem vitni í málinu skiptaforstjórar dánarbúsins, lögmennirnir Guðmundur Ingvi Sigurðsson, Jóhann Nielsson og Sveinn Snorrason.

Vitnið Guðmundur Ingvi Sigurðsson hæstaréttarlögmaður skýrði svo frá fyrir réttinum, að Sigurliði Kristjánsson hefði farið þess á leit við sig, að hann færði í letur fyrir sig erfðaskrá þá, sem lögð er til grundvallar skiptum á búinu. Hafi hann farið á heimili Sigurliða og Helgu Jónsdóttur að Laufásvegi 72 að kvöldi þess dags, sem erfðaskráin var gerð. Vitnið hafi punktað niður eftir þeim hjónum það sem þau vildu að kveðið yrði á um í erfðaskránni og síðan farið á skrifstofu sína og vélritað erfðaskrána upp og að því búnu farið heim til þeirra aftur. Þar hafi þá verið kominn annar arfleiðsluvottur, og gengið hafi verið frá erfðaskránni eins og hún liggur

nú fyrir. Vitnið tók sérstaklega fram að það hefði a.m.k. einu sinni áður gert erfðaskrá fyrir þau hjónin og hefði eins verið að því staðið og í þetta skipti. Þegar erfðaskráin á dskj. 7 var gerð hafi verið ætlunin að kveða nánar á um ýmis atriði sem í eldri erfðaskrá hafi verið tæpt á. Sigurliði og Helga hafi ætlað til útlanda daginn eftir gerð erfðaskrárinnar og viljað ljúka gerð hennar áður. Hafi því ekki farið langur tími í vangaveltur um einstök atriði erfðaskrárinnar, en ætlunin hafi verið „að útfæra þetta nánar, fara ofan í saumana á þessu“. Kvaðst vitnið hafa hitt Sigurliða á förnum vegi skömmu eftir að Sigurliði kom að utan úr för þeirri er þau hjón fóru daginn eftir gerð erfðaskrárinnar og þá orðað það við hann hvort ekki væri rétt að líta betur á þessa hluti. Sigurliði hafi jánkað því og sagt að hann mundi hafa samband við hann um þetta, en af því hafi aldrei orðið. Aðspurt kvaðst vitnið ekki þora að fullyrða hvort við gerð erfðaskrárinnar á dskj. 7 hefði komið til umræðna um hugsanlegan forkaupsrétt sveitarfélagsins að jörðinni Ásgarði. Hins vegar kvaðst vitnið muna að við gerð erfðaskrárinnar hafi réttarstaða ábúandans, sem bjó á hluta af jörðinni, komið til umræðu. Sigurliði hafi talið ábúandann standa í þakkar-skuld við sig og ekki talið ástæðu til að ætla annað en að ráðstöfun á jörðinni, eins og hún er ákveðin í erfðaskránni, mundi ná fram að ganga hans vegna.

Vitnið kvaðst fullyrða, að Sigurliða og Helgu hafi báðum verið ljóst að næði vilji þeirra samkvæmt erfðaskránni ekki fram að ganga hlyti það sem gjafþegar fengju ekki eða höfnuðu að renna til lögerfingja. Þetta hafi m.a. komið mjög ákveðið fram í viðræðum við Sigurliða um ráðstöfun hans á málverkasafninu skv. 3. gr. erfðaskrárinnar. Hafi það verið ljóst að annaðhvort þægi Listasafn Íslands allt málverkasafnið eða það rynni til lögerfingja — ekki hafi komið til greina að andvirði málverkanna yrði látið renna til Listasafnsins. Um þetta hafi farið fram einhver umræða, annaðhvort þegar erfðaskráin á dskj. 7 var gerð eða við gerð eldri erfðaskrár. Hafi þeim hjónum báðum verið ljóst að þau áttu lögerfingja og rætt hvernig fara mundi ef engin erfðaskrá væri og eins hafi þau spurt hvort ekki væri öruggt að þau mættu ráðstafa öllum eignum sínum með erfðaskrá. Þannig hafi þeim hjónum verið fyllilega ljóst að „lögerfingjarnir væru þarna varaskeifa og ættu að fá muni sem ekki var ráðstafað með öðrum hætti, eða hugsanlega að gjafþegar afsöluðu sér eða einhverra hluta vegna næði ekki fram vilji þeirra“. Vitnið kvað ákveðnar hugmyndir arfleiddenda hafa búið að baki ákvæðum erfðaskrárinnar um ráðstöfun jarðarinnar Ásgarðs. Þar hafi átt að fara fram tiltekin starfsemi og arfleiddendur talið jörðina vel fallna til þeirra hluta. Þess vegna hafi ekki komið til álita að selja ætti jörðina og ráðstafa andvirðinu með erfðaskrá. Þau hafi aldrei talað um neina aðra jörð fyrir þessa starfsemi en Ásgarð. Arfleiddendur hafi

tekið ástfóstri við þessa jörð og ætlan þeirra hafi sjálfsagt verið sú að reisa sér þar sérstakan minnisvarða með því að koma á fót þeirri starfsemi sem kveðið er á um í erfðaskránni. Vitnið kvað það ljóst af niðurlagsákvæði 4. gr. erfðaskrárinnar, að aldrei hafi staðið til að gjafþegarnir ættu að fá peninga í stað gjafanna in natura ef þeir sæju sér ekki fært að veita gjöfunum viðtöku með þeim kvðum er þeim fylgdu. Aðspurt kvaðst vitnið ekki muna hvort arfleiddendur hafi rætt þá stöðu sem upp kæmi, ef Skógrækt ríkisins og aðrir gjafþegar höfnuðu dánargjöfnni. Þeim hafi þó verið það fyllilega ljóst, að lögerfingjarnir væru þarna „fyrsta varaskeifa“, og hafi arfleiddendum ekki verið það neitt á móti skapi. Vitnið skýrði frá gangi mála frá því Grímsneshreppi var boðin jörðin Ásgarður til kaups samkvæmt ákvæðum jarðalaga allt þar til dómur Hæstaréttar gekk um kaupverð jarðarinnar. Kvað vitnið skiptaforstjórana frá upphafi hafa haft það að leiðarljósi í störfum sínum að knýja fram vilja arfleiddendanna samkvæmt erfðaskránni. Skiptaforstjórnarnir hafi haft samráð bæði við gjafþegana og lögerfingjana er þeir ákváðu að bera úrskurð matsnefndar eignarnámsbóta um kaupverð jarðarinnar undir dómstóla. Hafi skiptaforstjórnarnir talið úrskurð matsnefndarinnar byggðan á röngum forsendum og talið það einu vonina til að ná að uppfylla erfðaskrárákvæðið varðandi jörðina, að verðið fengist hækkað það mikið að hreppsnefnd Grímsneshrepps sæi sér ekki fært að leysa til sín jörðina.

Vitnið Jóhann Hinrik Nielsson hæstaréttarlögmaður kvaðst í vætti sínu hafa verið nokkuð vel kunnugur arfleiddandanum Sigurliða Kristjánssyni og unnið nokkur lögfræðistörf fyrir hann. Einnig kvaðst vitnið hafa átt mikið samstarf við hann sem framkvæmdastjóri Hjartaverndar. Kvað vitnið Sigurliða hafa verið einn af stofnendum Hjartaverndar og átt sæti í stjórn Hjartaverndar til dauðadags og ávallt unnið að málefnum þeirra samtaka af miklum áhuga og eljusemi. Aðspurt kvaðst vitnið ekki kannast við að áhugi Sigurliða á málefnum Hjartaverndar hafi farið dvínandi síðustu ævi-ár hans. Vitnið kvaðst ekki hafa fengið vitneskju um tilvist erfðaskrárinnar á dskj. 7 fyrr en eftir lát Sigurliða og ekki hafa vitað að það væri þar tilnefnt sem einn af skiptaforstjórum umrædds dánarbús. Hafi vitnið því aldrei rætt við Sigurliða um neitt viðvíkjandi erfðaskránni.

Vitnið Sveinn Snorrason hæstaréttarlögmaður er eiginmaður sóknaraðiljans Ellenar Snorrason. Vitnið annaðist lögfræðistörf fyrir Sigurliða Kristjánsson um áratuga skeið og kvað samgang milli fjölskyldna þeirra hafa verið mjög mikinn, m.a. kvaðst vitnið mjög oft hafa verið við laxveiðar í landi Ásgarðs með Sigurliða. Vitnið kvaðst telja óyggjandi að skýringin á því, hvers vegna sóknaraðiljum þessa máls og Reykjavíkurborg væru ætluð hlutdeild í jörðinni Ásgarði en ekki andvirði tiltekinna eigna eins og öðrum gjafþegum samkvæmt erfðaskránni sé sú að þarna á jörðinni

hafi arfleiddur ætlað að reisa sér og látnum syni sínum minnisvarða. Land þetta hafi verið þeim einkar kært og þau dvalið þar þegar þau gátu. Kjörsonur þeirra, Kristján Sigurliðason, hafi lengstum verið þarna með þeim þar til hann lést 9 ára gamall og hafi gjöfin til Reykjavíkurborgar með tilheyrandi kvöð um rekstur drengjaheimilis á jörðinni fyrst og fremst verið tilkomin sem minnisvarði um hann. Þá kvaðst vitnið telja að með því að ánafna Skógrækt ríkisins hluta landsins hafi arfleiddur verið að tryggja að þeir drengir, sem dveldu á hinu fyrirhugaða drengjaheimili, hefðu störf að vinna við ræktun landsins, þessa lands. Kvaðst vitnið álíta að með því að ráðstafa jörðinni með þeim hætti sem þau gerðu samkvæmt erfðaskránni hafi arfleiddur talið tryggt að landið yrði áfram óskipt og að þar yrði ákveðinn minnisvarði um þau og son þeirra og myndarlega að verki staðið.

VIII.

Úrlausn máls þessa heyrir undir skiptarétt Reykjavíkur samkvæmt 75. gr. skiptalaga nr. 3/1878. Eins og málið liggur fyrir verður að telja úrlausn-arefnið vera í því fólgið að ákveða hvert hin sérgreinda fjárhæð andvirðis jarðarinnar Ásgarðs, kr. 14.896.500,00 sem á vegum skiptaforstjóra dánarbús Helgu Jónsdóttur er varðveitt á svonefndum kaskóreikningi í Verslunarbanka Íslands h.f., með áföllnum vöxtum og/eða verðbótum, en að frádregnum kostnaði við úthlutunina, skuli renna. Verður þetta skiptaandlag í því sem hér fer á eftir nefnt andvirði jarðarinnar Ásgarðs.

Þegar erfðaskráin á dskj.nr. 7 var gerð voru í gildi lög nr. 40, 5. apríl 1948 um kauprétt á jörðum. Í 2. gr. þeirra laga segir m.a. svo: „Sveitarstjórn hvers hrepps skal hafa forkaupsrétt á þeim jörðum innan hreppsins, sem ganga kaupum og sölum og ekki eru opinber eign, með þeim undantekningum sem um getur í 4. gr. og síðari málsgreinum þessarar greinar. Sama gildir, ef seldur er hluti af jörð ... ítök ... hvers konar veiðiréttindi eða önnur gæði, sem skilin eru eða skilin verða frá jörð ...“ Í 3. gr. laga þessara segir m.a.: „Næst á eftir sveitarstjórn og á sama hátt hefur leiguliði, ef til er, kauprétt á hinni fölu jörð, þó með þeim undantekningum, sem um getur í 4. gr. ...“. 4. gr. laganna er svohljóðandi: „Kaupréttarákvæði 2. og 3. gr. laga þessara ná ekki til þess er jarðeigandi selur jörð barni sínu, kjörbarni, fósturbarni, systkini eða foreldri. — Falli jörð við erfðir til skyldmenna eftir 6. 7. og 8. gr. tilskipunar frá 25. sept. 1850, á hreppsnefnd rétt á að fá jörðina keypta á því verði, sem hún er lögð erfingjum til arfs. — Hafi leiguliði haft búsetu og ábúð á leigujörð sinni a.m.k. þrjú ár samfleytt áður en söluumleitanir hefjast, hefur hann kauprétt á undan sveitarsjóði, og öðlast sveitarsjóður þá kaupréttinn næst á eftir og þó því aðeins að leiguliði hafi hafnað honum.“

Þær greinar í tilskipun, „um nokkrar breytingar á erfðalögunum á

Íslandi“ 25. september 1850, sem vitnað er til í 2. mgr. 4. gr. laga nr. 40/1948, eru svohljóðandi:

„6. gr. Ef ekki eru niðjar til, foreldrar, systkini eða afkvæmi þeirra, þá taka afar og ömmur hins látna arf á þann hátt, að föðurforeldrar hins látna taka helming arfsins, en móðurforeldrar hinn helminginn og er síðan skipt með þeim að jöfnu. Ef afi er dauður eða amma, taka börn þeirra eða annað afkvæmi arfahluta þeirra eftir þeim reglum sem settar eru í 4. og 5. grein um arf foreldra, systkina og niðja þeirra. Ef annað hvort af föðurforeldrum eða móðurforeldrum er andað og á engin börn eða afkvæmi á lífi, hverfur arfahluti þess undir hitt eða þess afkvæmi. En sé í þessari erfð engin föðurfrændi til, erfa móðurfrændur allan arfinn og séu ekki móðurfrændur til þá erfa föðurfrændur.

7. gr. Ef enginn er á lífi úr erfð þeirri, sem um er getið í 6. gr., hverfur arfur undir langafa og langömmur og afkvæmi þeirra og skal þá allt fara samkvæmt ákvörðunum þeim, sem gerðar eru í þeirri grein, að hver forfeðra grein fær sinn arfahlut, meðan einhver af þeirri grein er á lífi, en þegar ein greinin er liðin undir lok, fellur arfur undir þá aðalgreininna, sem henni er nánust og að þegar ekki er nema ein þeirra til, hverfur allur arfurinn undir hana. Þannig skulu foreldrar föðurafa og föðurömmu eða ættbogar þeir, sem frá þeim eru komnir, allir saman taka helming arfs að jöfnu skiptum og foreldrar móðurafa og móðurömmu eða afkvæmi þeirra hinn helminginn. En sé t.a.m. enginn af forfeðrum föðurafans á lífi, né afkvæmi þeirra, hverfur sá arfahluti er sú grein hefði átt að taka undir forfeður föðurömmu og þeirra niðja, en sé ekki heldur neinn erfingi til þeim megin, taka afkvæmi móðurafa og móðurömmu allan arf að jöfnum skiptum eða sé önnur þeirra undir lok liðin, þá sú af þeim sem uppi er.

8. gr. Sé ekki heldur neinn maður á lífi, er arfgengur sé eftir 7. gr., hverfur arfur hins látna undir langaforeldra hans eða afkvæmi þeirra, og skal að öllu leyti fara eftir því, sem ákveðið er í nefndri grein og greinunum þar á undan. Þar með eru takmörk þau af tekin, er lögin hafa stundum sett við sjöunda mann.“

Lög nr. 40/1948 voru enn í gildi, er Sigurliði Kristjánsson féll frá, en með núgildandi jarðalögum nr. 65, 31. maí 1976 voru þau felld úr gildi. 26. gr. jarðalaga nr. 65/1976 er svohljóðandi: „Ákvæði laga þessara um forkaupsrétt koma ekki til framkvæmda: 1. Þegar jarðeigandi selur eða afhendir jörð maka sínum, barni sínu, kjörbarni, fósturbarni, systkini eða foreldri, enda taki viðtakandi jörðina til ábúðar og fullra nytja. 2. Þegar ríkissjóður ráðstafar fasteignarréttindum. — Falli fasteignarréttindi við erfðir til annarra en þeirra, er greinir í 1. tölulið, á hreppsnefnd rétt á að fá þau keypt. Náist ekki samkomulag um verð, skal um mat og greiðslu bóta fara eftir lögum um eignarnám.“

Dánarbú Helgu Jónsdóttur kom til skipta eftir gildistöku jarðalaga nr. 65/1976 og þá fyrst koma til framkvæmda þau ákvæði sameiginlegrar og gagnkvæmrar erfðaskrár hennar og Sigurliða Kristjánssonar, sem mál þetta er sprottið af. Höfðu ákvæði laga, sem snerta framkvæmd 4. gr. erfðaskrárinnar, þá breyst þannig að fallinn var niður hugsanlegur kaupréttur ábúenda jarðarinnar, en skylt var að bjóða sveitarfélaginu jörðina til kaups, auk þess sem reglur um ákvörðun verðs höfðu breyst. Varð því ekki hjá því komist, hvorki samkvæmt lögum nr. 40/1948 né samkvæmt lögum nr. 65/1976 að bjóða sveitarfélagi jörð til kaups við sambærilegar aðstæður og hér er um að ræða, áður en hún yrði lögð út gjafþegum, óskyldum arfleiddanda, á grundvelli erfðaskrár.

Ekkert er fram komið í málinu sem bendir til þess að 4. gr. erfðaskrárinnar á dskj. nr. 7 hafi orðið annars efnis en til var ætlast af arfleiddendum, og ekki er heldur sannað að röng hugmynd arfleiddenda hafi ráðið úrslitum um efni þeirrar greinar. Af vætti vitnisins Guðmundar Ingva Sigurðssonar er ljóst að arfleiddandinn Sigurliði velti fyrir sér réttarstöðu ábúenda jarðarinnar og taldi óhætt að treysta því að ráðstöfun jarðarinnar, eins og hún er ráðgerð í erfðaskrárákvæðinu, næði fram að ganga. Verða ákvæði 37. gr. og 38. gr. erfðalaga nr. 8/1962 því ekki talin eiga við um ágreiningsefni í máli þessu, heldur veltur úrlausn þess á meginreglum um skýringu og fyllingu erfðaskráa.

Það er meginregla að íslenskum erfðarétti að skýra beri erfðaskrár á þann hátt að náð verði fram þeim vilja arfleiddenda, sem fram kemur í erfðaskrá hans, eða sannað þykir að fyrir honum hafi vakað við erfðaráðstöfunina.

Þegar erfðaskráin á dskj. nr. 7 er skoðuð kemur í ljós að arfleiddendur gera þar tæmandi ráðstöfun allra eigna sinna. Eftir lát hins langlífara þeirra skulu tilteknar eignir seldar og andvirði þeirra ráðstafað með ákveðnum hætti til þargreindra málefna, jörðinni Ásgarði er ráðstafað til tiltekinna gjafþega með ítarlegum fyrirmælum sem telja verður kvaðir á gjöf til hvers þeirra. Loks er öðrum eignum, hverju nafni sem nefnast, ráðstafað til lög-erfingja arfleiddendanna.

Ljóst er af niðurlagsákvæði 4. gr. erfðaskrárinnar á dskj. nr. 7 að arfleiddendur hafa tekið afstöðu til þess hvernig fara skyldi með dánargjafirnar gagnvart Hjartavernd og Reykjavíkurborg ef þessir aðiljar sæju sér ekki fært að veita þeim viðtöku með þeim kvðum er fylgdu. Samkvæmt þessu ákvæði skyldi landið þá falla til Skógræktar ríkisins, en þessir gjafþegar ekki fá neitt úr búinu. Svo sem fram kemur í kafla II hér að framan hefur því verið lýst yfir af hálfu Reykjavíkurborgar að borgarsjóður geri ekki tilkall til dánargjafar úr búinu. Kemur þá til skoðunar hvort sú aðstaða, að aðrir gjafþegar hafa viljað en ekki getað tekið við dánargjöfum sínum með þeim kvðum er þeim fylgdu vegna lögmæltis réttar þriðja aðilja, geri

það að verkum að þeir eigi tilkall til andvirðis þeirra eigna sem þeim voru ánafnaðar.

Þegar það er virt, hvernig erfðaskráin á dskj. nr. 7 er upp byggð og sett fram, verður að líta svo á að það sé forsenda erfðaráðstöfunar til gjafþeganna í 4. gr. skrárinnar að þargreindar gjafir verði inntar af hendi samkvæmt efni sínu in natura gegn því að gjafþegarnir taki á sig þær kvaðir sem þar eru greindar.

Erfðaskráin ber með sér að arfleiðendum var ljóst að kvaðir þessar lögðu ríkar skyldur á gjafþegana. Ákvæði í 4. gr. um það, hvernig með skuli fara ef Reykjavíkurborg og/eða Hjartavernd sjái sé ekki fært að taka við þeim hluta jarðarinnar sem ráðstafað er til þessara aðilja, bera með sér að við arfleiðsluna leggja arfleiðendur mest upp úr því að jörðinni verði ekki skipt með öðrum hætti en erfðaskráin greinir og að við slíkar aðstæður fái þessir gjafþegar ekkert úr búinu. Er þess vegna ekki hægt að fallast á það með sóknaraðiljum að við þessa arfleiðslu til þeirra hafi það verið aðalatriði í augum arfleiðendanna að stuðla að framgangi þeirra „góðu málefna“ sem sóknaraðiljar vinni að og að það hafi verið aukaatriði í hugum þeirra hvort starfsemin færi fram á jörðinni Ásgarði. Slík ályktun verður ekki dregin af orðum erfðaskrárinnar og ósannað er að slíkur vilji hafi komið fram af hálfu arfleiðenda annars staðar á þann hátt að úrslitum ráði í máli þessu. Verða kröfur sóknaraðiljanna í málinu því ekki teknar til greina á þessum grundvelli. Yfirlýsingar sóknaraðiljanna um að þeir muni ráðstafa fénu í anda erfðaskrárinnar geta engu breytt í þessu sambandi.

Af gögnum málsins er ljóst að langstærstum hluta eigna sinna ráðstafa arfleiðendur með erfðaskránni á dskj. nr. 7 til annarra en lögerfingja sinna. Allt að einu er talsverðum eignum ráðstafað til þeirra í 5. gr. erfðaskrárinnar, og í 7. gr. hennar er hnykkt á því, að til lögerfingjanna skuli renna allar þær eignir búins sem ekki er sérstaklega ráðstafað á annan hátt. Óumdeilt er að arfleiðendur máttu ráðstafa öllum eignum sínum með erfðaskrá og gátu því ákveðið þar að ekkert skyldi koma í hlut lögerfingjanna. Að þessu athuguðu og með hliðsjón af vætti vitnisins Guðmundar Ingva Sigurðssonar er ekki unnt að fallast á það með sóknaraðiljum að vilji arfleiðenda hafi verið sá, að sem minnst kæmi í hlut lögerfingja og að af þeirri ástæðu eigi andvirði jarðarinnar Ásgarðs að falla til sóknaraðiljanna.

Ekki verður á það fallist með sóknaraðiljum að andvirði jarðarinnar eigi að ganga til þeirra vegna þess að fjárhæð sú, sem um sé að ræða, hafi fyrir þeirra tilstuðlan eða forgöngu orðið miklu hærri en nam verði jarðarinnar samkvæmt úrskurði matsnefndar eignarnámsbóta. Fjárhæð sú, sem fékkst fyrir jörðina, var greidd dánarbúinu eftir að hæstaréttardómur hafði gengið um þær kröfur sem skiptaforstjórar búins höfðu gert fyrir þess

hönd og haldið til laga. Henni ber að úthluta úr búinu til þeirra sem eiga tilkall til hennar á grundvelli erfðaskrárinnar án tillits til þess hvað einstakir gjafþegar, erfingjar eða aðrir kunna að hafa lagt til málanna varðandi málatilbúnað skiptaforstjóranna.

Þriðja varakrafa sóknaraðiljans Skógræktar ríkisins, sem lýtur að því að mismunur milli andvirðis þess hluta landsins, sem þessari stofnun var ánaðnað, samkvæmt úrskurði matsnefndar eignarnámsbóta annars vegar og samkvæmt dómi Hæstaréttar hins vegar, eigi að ganga til Skógræktar ríkisins af þessum ástæðum, styðst samkvæmt framansögðu ekki við haldbær lagarök og verður ekki tekin til greina.

Samkvæmt því sem að framan er rakið verður að hafna öllum kröfum sóknaraðiljanna, Skógræktar ríkisins og Hjartaverndar, í máli þessu. Með vísan til 7. gr. erfðaskrárinnar á dskj. nr. 7 ber að fallast á það með varnaraðiljum að skipta beri andvirði jarðarinnar Ásgarðs, sem um er deilt í máli þessu, eftir lögerfðareglum milli lögerfingja Sigurliða Kristjánssonar og lögerfingja Helgu Jónsdóttur, en ekki er um þá skiptingu deilt í máli þessu.

Eftir þessum úrslitum verður sóknaraðiljum samkvæmt 1. mgr. 177. gr. laga nr. 85/1936 gert að greiða varnaraðiljum málskostnað, sem þykir hæfilega ákveðinn sem hér segir:

Skógrækt ríkisins greiði lögerfingjum Sigurliða Kristjánssonar kr. 230.000,00 og lögerfingjum Helgu Jónsdóttur kr. 230.000,00.

Hjartavernd greiði lögerfingjum Sigurliða Kristjánssonar kr. 190.000,00 og lögerfingjum Helgu Jónsdóttur kr. 190.000,00.

Ekki standa lagarök til að leggja óskipta ábyrgð á greiðslu málskostnaðar á sóknaraðiljana.

Ragnar Halldór Hall borgarfégeti kvað upp úrskurð þennan.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Kröfum sóknaraðilja máls þessa, Skógræktar ríkisins og Hjartaverndar, er hafnað.

Andvirði jarðarinnar Ásgarðs, sem um er deilt í máli þessu, ber að skipta milli varnaraðiljanna lögerfingja Sigurliða Kristjánssonar og varnaraðiljanna lögerfingja Helgu Jónsdóttur eftir lögerfðareglum.

Skógrækt ríkisins greiði lögerfingjum Sigurliða Kristjánssonar kr. 230.000,00 og lögerfingjum Helgu Jónsdóttur kr. 230.000,00 í málskostnað innan 15 daga frá birtingu úrskurðar þessa að viðlagðri aðför að lögum.

Hjartavernd greiði lögerfingjum Sigurliða Kristjánssonar kr. 190.000,00 og lögerfingjum Helgu Jónsdóttur kr. 190.000,00 í málskostnað innan 15 daga frá birtingu úrskurðar þessa að viðlagðri aðför að lögum.